

รูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาอย่างยั่งยืน

Tourism Pattern of the Historic Routes Retracing The King Rama IX
develops a Sustainable Tourism in Songkhla

พิฑูรย์ ทองฉิม^{1*}, นิสาชล สกุนชาญณรงค์¹, อรุณพร อธิมาตรไมตรี¹, วิมล งามยิ่งยวด²,
สายสุดา สุขแสง³ และพรเพ็ญ อำนวยกิจ⁴

Pitoon Thongchim^{1*}, Nisachon Sakunchannarong¹, Arunporn Atimatmaitree¹,
Wimol Ngamyinyuad², Saisuda Suksang³ and Pornpen Amnuaykit⁴

¹ สาขาวิชาอุตสาหกรรมบริการ, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Program in Service Industries, Hatyai Business School, Hatyai University.

² สาขาวิชาภาษาไทย, คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

² Program in Thai, Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University.

⁵ สาขาวิชาการประถมศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

⁵ Program in Elementary Education, Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University.

⁶ สาขาวิชาสังคมศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

⁶ Program in Social Studies, Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University.

*Corresponding author, E-mail: nisachon@hu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา 2) ศึกษากิจกรรมที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา 3) ศึกษาแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลจากการวิจัยพบว่า 1) การสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทั้ง 5 สถานที่ ผลจากการประเมินศักยภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 องค์ประกอบ (6A) ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพของพื้นที่ค่อนข้างสมบูรณ์ความโดดเด่นของศักยภาพในบางพื้นที่มีความแตกต่างกันแต่สามารถจัดท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม 2) การศึกษากิจกรรมที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จาก 6 สถานที่ ได้แก่ วัดแหลมพ้อ วัดเจ้ทั้งพระ วัดพะโคะ บ่อน้ำศักดิ์แหลมบ่อท่อ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติและย่านเมืองเก่าสงขลา โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ (focus group) ซึ่งผลจากการประชุม พบว่า สามารถกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลาในแต่ละพื้นที่ได้ พร้อมกันนี้ยังสามารถจัดโปรแกรมนำเที่ยวได้จำนวน 2 โปรแกรม โปรแกรมนำเที่ยว 1 วัน จำนวน 1 โปรแกรม (วัดพะโคะ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ไหล่มบ่อท่อ เกาะใหญ่แกรนด์แคนยอน วัดจะทิ้งพระ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวกบ วัดแหลมพ้อ สวนลุงวี พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา ย่านเมืองเก่าสงขลา) โปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน จำนวน 1 โปรแกรม (วัดพะโคะ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ไหล่มบ่อท่อ เกาะใหญ่แกรนด์แคนยอน วัดเกาะใหญ่ วัดจะทิ้งพระ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวกบ วัดแหลมพ้อ สวนลุงวี พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา ย่านเมืองเก่าสงขลา) 3) จัดทดลองท่องเที่ยวเพื่อนำกิจกรรมที่กำหนดไว้มาปฏิบัติจริงและนำมาจัดทำรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา โดยผู้ร่วมทดลองท่องเที่ยวเป็นนักศึกษา ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สนใจท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา จำนวน 30 คน พบว่า นักศึกษานักทัศนอาจร สื่อมวลชน ตัวแทนผู้ประกอบการนำเที่ยว และตัวแทนหน่วยงานราชการ ขาดความพึงพอใจที่มีต่อสถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งไม่ปรากฏหลักฐานที่เป็นรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และไม่ปรากฏรูปภาพที่สามารถสื่อให้รับรู้ได้ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงความไม่คุ้มค่าในการเดินทางครั้งนี้ อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กลุ่มเป้าหมายต้องเป็นกลุ่มสนใจเฉพาะเท่านั้น และสำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรจัดทำสื่อเคลื่อนที่ (Mobile Application) เส้นทางตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง และควรสร้างโปรแกรมนำเที่ยวแบบเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดที่จะเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวได้

คำสำคัญ: พระพุทธเจ้าหลวง, การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

Abstract

This study aims to 1) explore the historic routes retracing the King Rama IX in Songkhla province 2) study activities in relevance to the the historic routes retracing the King Rama IX and 3) study the tourism of the historic routes retracing the King Rama IX in Songkhla province using the qualitative research method namely content analysis. The findings show that; 1) based on the exploration of the historic routes retracing the King Rama IX in five different tourist destinations, assessing the potential and readiness in aspect of 6 factors (6A) including attraction, accessibility, amenities, accommodations, and activities, the overall potential of the area is excellent. Even though there are differences in potential between areas, the tourism route of these locations can still be effectively connected; 2) regarding the study of activities associated with the historic

routes retracing the King Rama IX in 6 different spots including Wat Laem Pho, Wat Ja Ting Phra, Wat Pa-Ko, Laem Bo To Holy Water, Songkhla National Museum, and Songkhla Old Town using purposive sampling for focus group, the activities related to the historic routes retracing the King Rama IX can be organized and arranged into two different travel guides including 1-day trip (Wat Pa-Ko, Laem Bo To Holy Water, Koh Yai Grand Canyon, Wat Ja Ting Phra, Chao Bok Wisdom Learning Center, Wat Laem Pho, Suan Lung V, Songkhla National Museum, and Songkhla Old Town) and 2-day/1-night trip (Wat Pa-Ko, Laem Bo To Holy Water, Koh Yai Grand Canyon, Wat Koh Yai, Wat Ja Ting Phra, Chao Bok Wisdom Learning Center, Wat Laem Pho, Suan Lung V, Songkhla National Museum, and Songkhla Old Town); 3) aiming to put the activities into practice, the travel program trial of the historic routes retracing the King Rama IX in Songkhla province, consisting of university students and tour operators, and other stakeholders in the historic routes retracing the King Rama IX in Songkhla province, 30 people in total, does not meet the satisfaction of university students, excursionists, media, tour operator representatives, and government agencies as some destinations provide neither concrete evidence of historical relationship nor any clear illustration. As a result, the tourists do not see the value of the trip. Moreover, historical tourism can only target customers in a niche market. The recommendations for future research are to transit/transport advertising (Mobile Application) of the historic routes retracing the King Rama IX and to develop a travel guide that includes inter-province tourism to increase the value of tourism.

Keywords: King Rama IX, Historical Tourism

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 สงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งที่กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดโดยมุ่งเน้นให้เป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัฒนธรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่ว่า “สงขลาเมืองเศรษฐกิจมั่นคง คุณภาพชีวิตที่ดี และฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน” (กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด, ออนไลน์, 2560) วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในการพัฒนาจังหวัดนั้นสิ่งสำคัญนอกเหนือไปจากประชากรมีความเป็นอยู่ที่ดี มีชุมชนที่เข้มแข็ง การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการที่สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ สืบหวอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่าอีกด้วย

การจะพัฒนาชุมชนให้มั่นคงและยั่งยืนได้นั้น การเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสืบทอดวัฒนธรรมได้อย่างแท้จริง เนื่องจากประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงของสังคม ความคิดและความเชื่อ ทำให้เกิดความเข้าใจในมรดกวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ความรู้ ความคิดอ่านกว้างขวาง ทันเหตุการณ์ ทันสมัย ทันคน และสามารถเข้าใจคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ในสมัยของตนได้ ประวัติศาสตร์ของชาติย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ ในตระกูล และในความเป็นชาติซึ่งก่อให้เกิดความรักชาติและช่วยกันรักษากันบ้านเมืองให้คงอยู่ อีกทั้งนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐที่มุ่งรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพื่อสนับสนุนการกำหนดจุดขายอย่างชัดเจนและเชื่อมโยงให้เกิดการเกื้อหนุนภายใต้แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งยั่งยืนตามหลักแนวคิดของรัฐบาลและตอบสนองแผนพัฒนาจังหวัดสงขลา จึงสนใจศึกษาข้อเสนอแนะจากงานวิจัย เรื่อง การตลาดต้นแบบการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา ที่เสนอเรื่องการจัดการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลาโดยชุมชน เพื่อศึกษาการยอมรับและความต้องการของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อเจาะลึกความเป็นไปได้ สร้างความตระหนักของท้องถิ่น ชุมชน และการมีส่วนร่วมดำเนินการ สามารถพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถจัดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา โดยมุ่งหวังให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา และสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเฉพาะท้องถิ่น และส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ของจังหวัดอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษากิจกรรมที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา
3. เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางโดยใช้ยานพาหนะที่มีการวางแผนด้วยความสนใจของบุคคลจากสถานที่หนึ่งซึ่งเป็นที่พักถาวรไปยังอีกสถานที่หนึ่งซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อหาประสบการณ์แปลกใหม่ แต่ไม่ใช้การทำงานหรือการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ จุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ นักท่องเที่ยวได้ตั้งใจไว้ตามความต้องการของตนเอง และพยายามทำให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง ซึ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวประกอบด้วย 1) นักท่องเที่ยว 2) รัฐบาล 3) ภาคธุรกิจและการบริการ

4) แหล่งท่องเที่ยว 5) ตลาดการท่องเที่ยว และ 6) ประชาชนในเขตพื้นที่การท่องเที่ยว ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 6 จัดว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและสามารถนำมากำหนดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวได้หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท เป็นต้น นอกจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายแล้ว การท่องเที่ยวยังต้องมีความสามารถในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่มีคุณค่า และชุมชนเจ้าของท้องถิ่นตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ นำไปสู่การวางแผนการพัฒนา และดำเนินการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้นานที่สุด

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการไว้ 3 ระยะ เพื่อชี้ให้เห็นพัฒนาการและกระบวนการทำงานมุ่งสู่ความยั่งยืนในการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา โดยนำวิถีชีวิตในชุมชนท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการธำรงรักษาประวัติศาสตร์ให้อยู่ควบคู่กับท้องถิ่นสืบไป โดยผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ผลการวิจัย เป็นการลงพื้นที่เพื่อสำรวจเส้นทาง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของพื้นที่แล้วนำเสนอต่อตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ (focus group) เพื่อยืนยันรูปแบบเส้นทาง การท่องเที่ยวตามรอยฯ ซึ่งดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (focus group) จำนวน 1 ครั้ง และทำการทดลองการนำเที่ยวพื้นที่ 1 ครั้ง เพื่อศึกษาการสำรวจเส้นทาง การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ศึกษากิจกรรมให้เหมาะสมกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ในจังหวัดสงขลา ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ สถานที่ที่เลือกวิจัย ได้แก่ 1) วัดแหลมพ้อ 2) วัดจะทิ้งพระ 3) วัดพะโคะ 4) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา และ 5) เมืองเก่าสงขลา ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจประชุมเชิงปฏิบัติการ การสังเกตการณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยมีระยะเวลาในการทำวิจัย 10 เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสังเกต สัมภาษณ์ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย โดยเลือกพื้นที่ในเขต อำเภอกระเสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ และอำเภอเมืองสงขลาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 ในจังหวัดสงขลา

2. ประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ตำบลเกาะยอ ตำบลจะทิ้งพระ ตำบลชุมพล ตำบลบ่อยาง และตำบลเกาะใหญ่ ที่มีเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 โดยกำหนดขนาดตัวอย่างวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบแบบเจาะจง (Purposive sampling) คือ ผู้ที่

ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และมีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นอย่างดี จำนวน 25 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการศึกษาสภาพพื้นที่วิจัยจากการสำรวจภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และใช้เครื่องมือในการตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยใช้หลักองค์ประกอบ 6 ประการ (6A's) (อมราวดี คำบุญ, 2556) ดังนี้

- 1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attractions)
- 2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)
- 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities)
- 4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)
- 5) ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations)
- 6) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะทำการประชุมเชิงปฏิบัติการ (focus group) จำนวน 1 ครั้ง หลังจากลงสำรวจพื้นที่ประเมินความพร้อม และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของพื้นที่ นำเสนอต่อตัวแทนชุมชนเพื่อยืนยันรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงเพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาอย่างยั่งยืน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ ดังนี้

1) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้ศึกษาจากตำรา เอกสารของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประพาสในจังหวัดสงขลา

2) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้ใช้กระบวนการดังนี้

- 2.1) ประชุมกับทีมและผู้เกี่ยวข้องในการลงพื้นที่สำรวจ
- 2.2) ออกแบบเครื่องมือแบบสอบถามสำหรับใช้ลงพื้นที่สำรวจโดยเสนอผู้เชี่ยวชาญ

ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

- 2.3) ลงพื้นที่สำรวจเพื่อประเมินความพร้อมของพื้นที่
- 2.4) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ
- 2.5) นำข้อมูลที่ได้มาไปดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการ (focus group) เพื่อหา

รูปแบบเส้นทางท่องเที่ยว

2.6) ดำเนินการรวบรวมข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจและการ focus group ตามที่กำหนดแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการพรรณนาเพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ผลการวิจัย

1. การสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา

การสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ย่านเมืองเก่าสงขลา วัดพะโคะ วัดจะทิ้งพระ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ และวัดแหลมพ้อ องค์ประกอบท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นที่สุด คือ เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากแต่ละสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักปลูกสร้างใกล้ถนนเส้นหลักสะดวกต่อการเดินทางทั้งภายในชุมชน หรือระหว่างตำบล สามารถพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวแห่งใหม่ได้ และเห็นควรพัฒนาตามองค์ประกอบการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มความพร้อมทางการท่องเที่ยวและเป็นเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งใหม่ในอนาคตได้ต่อไป เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวหลากหลาย เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม ประเพณี หรือแหล่งท่องเที่ยววิถีท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงบางแห่งได้ถูกลดความสำคัญเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยส่งผลให้ขาดจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า สถานที่บางแห่งบุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างถ่องแท้จึงไม่สามารถพัฒนาสถานที่ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนปัญหาสำคัญในการขาดการจัดการที่จะเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งเข้าด้วยกัน ซึ่งหากมีการแก้ไขปัญหานี้ได้จะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ ความน่าสนใจและนำมาซึ่งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีศักยภาพได้มาตรฐานสากล

2. การศึกษากิจกรรมที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา

จากการศึกษากิจกรรมที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมในการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ ตลาดนัดมณฑล วาดภาพอาคารพิพิธภัณฑสถาน การถ่ายภาพคู่กับโบราณสถาน เป็นต้น ย่านเมืองเก่าสงขลา กิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ การจัดแรลลี่รถยนต์เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว วัดจะทิ้งพระ กิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ ศึกษาวิถีโหนดอันเป็นเอกลักษณ์ของสทิงพระ ชิมน้ำตาลสด น้ำตาลเมา แควกลูกโหนด กินอาหารพื้นเมือง ยำหัวโหนด เป็นต้น วัดแหลมพ้อ กิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ สาธิตการสานโคระ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมาเป็นร้อยปี พร้อมทั้งกำหนดโปรแกรมนำเที่ยว 2 โปรแกรม ได้แก่ โปรแกรมนำเที่ยว 1 วัน และโปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวโปรแกรม 1 วัน เน้นการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจสอดแทรกความรู้อันเป็นเอกลักษณ์วิถีท้องถิ่นคนสงขลา และกิจกรรมท่องเที่ยวโปรแกรม 2 วัน 1 คืน เน้นการแต่งกายย้อนยุคคิ๋มดำกับบรรยายภาคในอดีตรัฐบาลที่ 5-6 กับตลาดนัดมณฑล ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลาเป็นจุดขายเพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้น่าสนใจยิ่งขึ้น และเมื่อชุมชนให้ความร่วมมือเข้าร่วมกิจกรรมออกธำมรงค์ก็สามารถสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การจัดทำตลาดนัดมณฑล ในอนาคตจำเป็น ต้องอาศัยความร่วมมือ

กับทุกภาคส่วนทั้งภาคราชการระดับท้องถิ่น สถาบันการศึกษา บริษัทห้างร้านและสื่อระดับจังหวัด จึงส่งผลให้กิจกรรมนี้เกิดขึ้นจริงได้ ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับกระทรวงและระดับจังหวัดควรเพิ่ม การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนและประชาชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยววิถีไทยให้เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนควรส่งเสริมการเรียนรู้และการสืบทอดเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมไทย และอัตลักษณ์ทางด้าน วัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการจัดทำของที่ ระลึกจากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น และควรให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนั้น ควรศึกษาเส้นทางต้นแบบ โดยใช้โปรแกรมการนำเที่ยวที่ได้เพื่อสร้างจุดเด่นให้เป็นจุดดึงดูด พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงจุดประวัติศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ทำการตลาด และการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวให้ผู้สนใจได้รับทราบ และผลิตสื่อที่มีความหลากหลายทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ย่อมส่งผลทำให้การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลาเกิดขึ้นได้ อย่างรวดเร็ว และมีความยั่งยืนต่อไปได้ รวมถึงการกำหนดให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือผู้ประกอบการ ธุรกิจนำเที่ยวได้กำหนดวิสัยทัศน์ให้ชัดเจน พัฒนาสิ่งดึงดูดใจของกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ การนำ เทคโนโลยีมาใช้ในการประชาสัมพันธ์ ผ่าน Application, Website ในแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ของ จังหวัดเพื่อการเตรียมความพร้อมในการรองรับขยายตัวของนักท่องเที่ยว

3. การทดลองท่องเที่ยวเพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา

จากการทดลองท่องเที่ยวเพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา และข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยได้ดำเนินการใน 4 ขั้นตอน คือ การสำรวจเส้นทางประชุม เชิงปฏิบัติการกำหนดกิจกรรมเชื่อมโยง การทดลองท่องเที่ยว สนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะ ซึ่งกิจกรรม การทดลองท่องเที่ยวครั้งนี้ผู้วิจัยได้ปรับโปรแกรมตามผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นชอบไปยังสถานที่ที่พระพุทธเจ้า หลวงเสด็จประพาส 5 แห่ง คือ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ วัดจะทิ้งพระ วัดแหลมพ้อ พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติจังหวัดสงขลา ย่านเมืองเก่าสงขลา และสถานที่จัดกิจกรรมเชื่อมโยง จำนวน 4 แห่ง คือ วัดพะโคะ สวนลุงวี ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวกบ กะใหญ่แกรนด์แคนยอน โดยใช้ระยะเวลาในการท่องเที่ยว 1 วัน ซึ่งผู้เข้าร่วมทดลองท่องเที่ยวจำนวน 25 คน พบว่า ไม่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวตามรอย พระพุทธเจ้าหลวงแต่อย่างใด และมีข้อเสนอแนะให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันพัฒนาสถานที่สร้างหลักฐาน รูปแบบจำลองที่ถ่ายทอดข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว เฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ใน จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยทดลองท่องเที่ยวดังกล่าว พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้า หลวงจังหวัดสงขลา เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ซึ่งมีการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (natural based tourism) และแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism เข้าไปด้วย ทั้งนี้จากการทดลองผู้เข้าร่วมทดลองท่องเที่ยวมีความคาดหวังพบ เห็นร่องรอยหลักฐานและการเล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในสถานที่ท่องเที่ยว ต่างๆ ของจังหวัดสงขลา ทั้งนี้ เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวจริงบางแห่งกลับไม่ปรากฏ หลักฐานการเสด็จประพาสแต่อย่างใด เหลือเพียงการเล่าเรื่องจากปราชญ์ชาวบ้านกล่าวถึงความป็นมาใน

อดีตที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาประพาสในพื้นที่เท่านั้น จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้พอจะอนุมานได้ว่าผู้เข้าร่วมทดลองท่องเที่ยวอาจมีความพึงพอใจสูงสุด หากได้สัมผัสกับสถานที่ที่มีการจำลอง หรือปรับภูมิทัศน์ให้เหมือนครั้งที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ตลอดจนมีกลุ่มนักเล่าเรื่องมาให้ความรู้เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงควบคู่ไปด้วย

อย่างไรก็ตาม หากชุมชนมุ่งพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวหรือการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวใหม่ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนสามารถเพิ่มมูลค่าทางการท่องเที่ยวด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการเพิ่มทางเลือกการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาให้มีความหลากหลายและสามารถสร้างรายได้ให้กับจังหวัดสงขลาเพิ่มขึ้น การสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐทั้งระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด เอกชน ชุมชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสถาบันการศึกษา จะต้องช่วยกันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้มีมาตรฐานและคุณภาพการให้บริการเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในอนาคต แม้ว่าแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีศักยภาพและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ดังนั้น การพัฒนาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในทุก ๆ ด้าน รวมถึงเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้เกิดการพัฒนาและสนับสนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสืบไป

สรุปและอภิปรายผล

สงขลาเป็นเมืองท่าที่มีความเก่าแก่ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมไปถึงประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่าแห่งการจาริกนั้น คือ ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 ที่เสด็จเยือนสงขลา ณ วัดแหลมพ้อ วัดจะทิ้งพระ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา และย่านเมืองเก่าสงขลา จากการสำรวจสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในปัจจุบันวัดแหลมพ้อได้ทบทวนจุดเรือทิ้งอันเป็นหลักฐานสำคัญของการเสด็จประพาสในสมัยก่อน เนื่องจากใช้พื้นที่ดังกล่าวทำถนนเรียบทะเลและปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สอดคล้องการดำเนินชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน สถานที่ท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ พบว่าอยู่ระหว่างการปรับปรุงสถานที่โดยชุมชนร่วมมือกันเข้ามามีบทบาทและเล็งเห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ควรจารึกไว้คู่กับชุมชนต่อไป

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงจังหวัดสงขลา โดยนำกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบกิจกรรมเพื่อกระจายรายได้ และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้รักษาประวัติศาสตร์ให้คงอยู่กับชุมชนต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น ข้อเสนอที่น่าสนใจคือ แม้ผู้เข้าร่วมประชุมจะมีความหลากหลาย มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวและสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้กับเส้นทางท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่เนื่องจากการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์

อาจจะต้องคำนึงถึงการร้อยเรียงกิจกรรมเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งกิจกรรมตลาดนัดมณฑล ถือเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างอัตลักษณ์ของการย้อนรอยในสมัยรัชกาลที่ 5-6 ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลามีความพร้อมทางด้านสถานที่ และสามารถเปิดโอกาสให้ชุมชนคนสงขลาได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรม ตลอดจนสร้างรายได้ให้กับคนสงขลาอีกทางหนึ่ง

จากการสังเกตการทดลองท่องเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดสงขลา พบว่า ปัญหาหลักในการจัดโปรแกรมนำเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ คือ สถานที่ท่องเที่ยวไม่มีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมสำหรับสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวโยงถึงการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ส่งผลให้ขาดความน่าเชื่อถือไม่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่คาดหวังและต้องการระลึกถึงอดีต บางแหล่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากเจ้าของพื้นที่และสุดท้ายก็ถูกทำลายทิ้งไป สิ่งที่ต้องพัฒนาอีกด้าน คือ พัฒนาคน คนที่จะเป็นนักเล่าเรื่องที่เข้าใจและสามารถถ่ายทอดประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในสถานที่ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการเล่าเรื่องที่สร้างแรงจูงใจ ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้คล้อยตามบรรยากาศในสถานที่ท่องเที่ยวนั้นได้เป็นอย่างดี ควบคู่กับหลักฐานการชี้ชัดในประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ปองพชร ธาราสุข และคณะ (2552 : 155) เรื่องการตลาดต้นแบบการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา จากข้อเสนอแนะในวิจัยว่า การปรับปรุงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา ควรมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลนครสงขลา วัด และชุมชน ด้านองค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลนครสงขลา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเทศบาล ควรมีการทำป้ายการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในสถานที่ต่างๆ ที่พระองค์ได้เสด็จประพาส เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา ตลอดจนมีเครื่องมือการสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา ไม่ว่าจะเป็น สื่อวิทยุ วารสารขององค์กรบริหารส่วนจังหวัด ป้ายไฟวิ่ง เสียงตามสาย ซึ่งควรนำมาใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา โดยเน้นจุดเด่นของข้อมูลประวัติศาสตร์แต่ในแต่ละสถานที่

และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของคันธรส พวงแก้ว และคณะ (2552 : 304) การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล จากข้อเสนอแนะในวิจัยว่า สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเห็นควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสร้างเอกลักษณ์ หรือจุดเด่นให้เกิดขึ้นในสถานที่ เช่น การสร้างอนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้าหลวง จัดทำศิลาจารึกบันทึกเรื่องราวเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จประพาสในแต่ละสถานที่ โดยกำหนดจัดการท่องเที่ยวตามวันที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดนั้นๆ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ และรำลึกถึงพระองค์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยในครั้งนี้

1. รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา โดยหน่วยงานกลาง เพื่อส่งมอบให้กับชุมชนได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้องและข้อเท็จจริงที่เหมือนกัน
2. สภาพปัญหาของสถานที่ท่องเที่ยวไม่ปรากฏหลักฐานข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปสร้างหลักฐานไม่ว่าจะเป็นแบบจำลองเหตุการณ์แบบจำลองอนุสาวรีย์ที่ได้มีการบันทึกเรื่องราวเมื่อครั้งเสด็จประพาสไปยังสถานที่ต่าง ๆ ในอดีต
3. การประชาสัมพันธ์มีผลต่อการเลือกตัดสินใจท่องเที่ยวเพราะสื่อมีความหลากหลายช่องทางเป็นเครื่องมือเจาะกลุ่มเป้าหมายได้สะดวกและรวดเร็ว
4. จัดอบรมบุคลากรทั้งผู้สูงอายุ และเยาวชน ในท้องถิ่นเป็นนักร้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรจัดทำสื่อเคลื่อนที่ (Mobile Application) เส้นทางตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงและเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชน และชุมชนท้องถิ่น
2. ควรศึกษาเส้นทางเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง โดยใช้โปรแกรมนำเที่ยวเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดที่จะสามารถเพิ่มมูลค่าและคุณค่าทางการท่องเที่ยว
3. ควรพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของชุมชน
4. เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดที่จะสามารถเพิ่มมูลค่าและคุณค่าทางการท่องเที่ยว รวมไปถึงการสร้างความโดดเด่นและแตกต่างจากคู่แข่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสงขลา. (2560). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลนครสงขลา (พ.ศ.2555 – 2560). สืบค้นจาก <https://www.songkhla-city.go.th/pdf/fix/tactic/part3.pdf>.
- คันธรส พวงแก้ว, สราวุธ เลิศล้ำไทรภพ, พิชุรีย์ ทองฉิม, เสาวนีย์ อนุชาญ และสุตาพร แซ่เลี้ยว. (2552). การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล (รายงานการวิจัย). สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

- นรินทร์ สังข์รักษา, ศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ และสุภาภรณ์ พรหมฤๅษี. (2561). รูปแบบความหลากหลายของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แม่น้ำแม่กลองเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มศักยภาพสูง (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปองพชร ธาราสุข และคณะ. (2552). การตลาดต้นแบบการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา (รายงานการวิจัย). สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ไพรมลย์ บุญธรรม, อรอนงค์ ทองมี, ไสร์จจ วิสุทธิแพทย์, ธีรณัฐ ฉายศิริโชติ และจิราณัฐ โสภกา. (2560). การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงวัฒนธรรมของอารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- วรรณวีร์ บุญคุ้ม, นพพร จันทรนำชู, พจนา บุญคุ้ม และกาญจนา จินดานิล. (2559). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีไทยสร้างสรรค์เส้นทางกาญจนบุรี-ทวาย (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรพร ภู่งศ์พันธ์, วรางคณา นิพัทธ์ สุขกิจ และอภิเศก ปันสุวรรณ. (2560). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ในจังหวัดกาญจนบุรี (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อมราวดี คำบุญ และดลฤทัย โกวรรณะกุล. (2556). การประเมินความพร้อมทางการท่องเที่ยวของเมืองท่องเที่ยวขนาดเล็ก อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี. การบริการและการท่องเที่ยวไทย, 8(2), 9-14.